

НЕКОМЕРЦІЙНІ ІНСТИТУТИ У ПОСИЛЕННІ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ ВИРОБНИКІВ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

О. М. Віленчук, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроєкологічний університет

Обґрунтовано доцільність функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів у процесі посилення та урізноманітнення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції. Акцентовано увагу на необхідності розширення страхового покриття в галузях рослинництва та тваринництва. Сформульовано пропозиції правового та інституціонального характеру щодо посилення ролі некомерційних інститутів на ринку аграрного страхування.

Постановка проблем. Урізноманітнення організаційно-правових форм діяльності страховиків на ринку аграрного страхування зумовлено об'єктивною потребою виробників сільськогосподарської продукції у надійному та постійному страховому захисті. Вектор тяжіння розвитку світової індустрії аграрного страхування спрямований на створення та активне функціонування товариств взаємного страхування і страхових кооперативів. Діяльність переважної більшості страхових компаній орієнтована на максимізацію прибутків, що певною мірою нівелює справжню роль страхування у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий вклад у розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні, у тому числі, і становлення некомерційного сегменту страхових відносин внесли такі вчені: Ю. В. Алескерова, В. А. Борисова, В. В. Зіновчук, О. В. Манжура, Я. В. Шинкоренко та ін. Віддаючи належне представленим авторам наукових праць, постає потреба у здійсненні подальших досліджень, зокрема активізації діяльності страхових кооперативів щодо функціонування національного ринку аграрного страхування.

Мета та методика дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні доцільності функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів як форми посилення страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції. У процесі дослідження використовувались такі методи: *наукової абстракції* – для обґрунтування теоретичних узагальнень і висновків; *індукції*; *дедукції*; *синтезу та метод порівняльного аналізу* з метою узагальнення авторських поглядів щодо розвитку некомерційного страхування в аграрній сфері.

Розвиток страхових відносин в аграрній сфері варто розглядати з позиції поступального процесу виконання соціальної функції, тобто розподілу ризиків і відповідальності між зацікавленими суб'єктами підприємницької діяльності та забезпечення відшкодування збитків, спричинених настанням страхових подій. Вагомим критерієм ефективності страхування слід вважати рівень задоволення страхувальників у страховому захисті. Практика закордонних країн свідчить, що якість страхових послуг багато в чому залежить від ефективного функціонування двох основних організаційних форм страхової системи комерційної та взаємної (некомерційної) [3, с. 119].

На вітчизняному ринку майнового страхування майже всі страхові компанії здійснюють свою діяльність виключно на комерційних засадах, тим самим скорочуються можливості суб'єктів ринку щодо збалансування їх страхових інтересів. Високі тарифи на послуги аграрного страхування, відсутність індивідуального підходу до потреб страхувальників, наявність суттєвих обмежень (зокрема, вибірковість ризиків та клієнтів, висока франшиза тощо) у процесі укладання та дії договорів страхування. Сформульовані аргументи дають підстави констатувати про доцільність функціонування комерційних і некомерційних інституцій на страховому ринку.

Згідно зі ст. 14 Закону України “Про страхування”, фізичні та юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку та на умовах, визначених законодавством України [1]. Процес формування капіталу страхового кооперативу здійснюється завдяки добровільній акумуляції платежів його суб'єктів та спрямування їх на страхові відшкодування у разі настання такої потреби (страхового випадку). Діяльність страхових компаній, заснованих на комерційних засадах, передбачає необхідність узгодження майнових інтересів страховиків і страхувальників, які час від часу суперечать один одному стосовно ризиків, що приймають на себе суб'єкти страхового процесу. Учасники товариств взаємного страхування та страхових кооперативів виступають страховиками і страхувальниками в одній особі. Всі члени товариства рівні у своїх правах щодо формування і використання коштів фонду, проте не можуть його використовувати одноосібно.

Найвагомішою перевагою функціонування страхових відносин на кооперативних засадах в аграрній сфері, з поміж інших організаційно-правових форм страхової діяльності є дотримання принципу взаємодопомоги. Реалізація даного принципу надає право кожному учаснику товариства на отримання страхового відшкодування (незалежно від суми страхового платежу) у разі настання страхової

події, але за умов виконання ними усіх зобов'язань перед кооперативним об'єднанням (сплата страхових платежів). Важливо також акцентувати увагу на інші існуючі переваги для страхувальників від участі в некомерційних страхових установах.

До таких переваг належать: висока надійність страхового захисту; наявність широкого спектру страхових послуг, що найбільше відповідають очікуванням страхувальників; доступ кожного учасника (члена) до управління страховим товариством; спроможність максимально враховувати наявні потреби (у страховому захисті) учасників товариства, оскільки умови та правила страхування розробляються і затверджуються самими потенційними страхувальниками. Поряд з існуючими перевагами у діяльності товариств взаємного страхування варто зазначити про наявні недоліки, а саме: низький рівень інфраструктурного та інституціонального забезпечення діяльності товариств взаємного страхування; недостатня популяризація страхової кооперації та недовикористання сучасних інформаційно-комунікаційних можливостей щодо розвитку страхових відносин в аграрній сфері; недосконалість методик оцінювання ймовірності настання страхових подій та вжиття заходів, спрямованих на їх попередження.

Подолання окреслених проблем залежить від реалізації системних рішень, орієнтованих на вмотивування потенційних страхувальників до добровільного об'єднання у страхові кооперативи. Істотними аргументами такого поєднання майнових інтересів є: фаховий аналіз ризикових ситуацій та оцінювання ймовірності настання страхових подій; розробка та впровадження послуг, які в найбільшій мірі спроможні задовольняти страхові потреби усіх учасників кооперативу; прозоре та демократичне управління доходами і витратами товариства взаємного страхування тощо.

Збалансування майнових інтересів членів товариств взаємного страхування потребує розширення страхового покриття, як у галузі рослинництва, так і в тваринництві. Це пов'язано з необхідністю локалізації ризиків виробників сільськогосподарської продукції щодо раптової загибелі чи вимушеного забою тварин внаслідок інфекційних хвороб та інших небезпечних подій природного, екологічного та техногенного характеру. Згідно з чинним законодавством на страхування приймаються сільськогосподарські тварини, птиця, кролі, хутрові звірі, бджолосімі, водні біоресурси і тваринницька продукція.

Потреба в активізації розвитку даного сегменту ринку аграрного страхування на кооперативних засадах пов'язано з низьким рівнем зацікавленості класичних страхових компаній у наданні

відповідних послуг. Зокрема, впродовж 2017 р. було укладено лише 23 договори: 13 – ВРХ, 9 – страхування свиней та 1 – страхування свійської птиці. Загальний ліміт відповідальності становить 316 млн грн, а сума сплачених платежів – 2,4 млн грн [2]. Однією з основних причин низького рівня покриття страхуванням ризиків в галузі тваринництва слід вважати те, що діючі страхові тарифи (до 1 %) не забезпечують покриття ризиків виробництва тваринної продукції, а відтак, страховики не мають комерційного інтересу до даного виду страхування. Вважаємо, що саме кооперативна форма страхування має стати поштовхом відновлення процесу страхування тварин. Це, насамперед, пов'язано з тим, що товариства взаємного страхування використовують індивідуальний підхід до майнових потреб кожного з потенційних страхувальників.

Зважаючи на реалії формування страхових відносин в аграрній сфері, вважаємо за необхідне сформулювати авторське бачення перспектив поступового забезпечення процесу страхування сільськогосподарських ризиків на кооперативних засадах:

- по-перше, завдяки добровільному об'єднанню і самоорганізації потенційних страхувальників створюються необхідні умови для реалізації справжньої ролі страхування у суспільстві, тобто взаємодопомоги. Поєднання страхувальників і страховиків в одній особі, дозволяє їм захистити свої майнові інтереси від агресивного ринкового середовища. Учасники товариства взаємного страхування самостійно визначають ліміти відповідальності, розмір страхових тарифів та умови виплат страхових відшкодувань, що є однією з ключових переваг для страхувальників у порівнянні з діяльністю класичних страхових компаній;

- по-друге, важливим кроком щодо подальшої організації товариств взаємного страхування є нормативно-правове регулювання їх діяльності на страховому ринку. Йдеться, передусім, про необхідність внесення змін і доповнень до Господарського та Податкового Кодексів України, а також Законів України “Про страхування”, “Про сільськогосподарську кооперацію”, “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” та інших, стосовно імплементації основних форм і положень діяльності некомерційних страхових установ у вітчизняному правовому полі. Законодавчі нововведення мають закріпити суб'єктність зазначених установ з визначенням їх прав і обов'язків, конкретизувати джерела формування доходів та здійснення витрат з метою забезпечення надійності і платоспроможності у середньо- та довгостроковій перспективах.

Діяльність товариств взаємного страхування і страхових кооперативів варто розглядати з позиції підвищення прозорості, демократичності, недопущення монополізації та розширення можливостей виробників сільськогосподарської продукції у виборі альтернативних варіантів страхового захисту;

- по-третє, з розвитком страхової кооперації в сільській місцевості економічні інтереси страхувальників не обмежуються лише потребою у нейтралізації майнових ризиків. Соціальна значимість товариств взаємного страхування відображається у спроможності надавати страхові послуги, які спрямовані на захист його учасників, пов'язаних з їх життям, здоров'ям, працездатністю. Використання диверсифікованого підходу до страхового захисту підвищує у страхувальників зацікавленість щодо функціонування даної інституції з огляду на формування соціально безпечних умов життєдіяльності та використання можливостей здійснення активної підприємницької діяльності в сільській місцевості.

Висновки. Представлена аргументація доцільності функціонування товариств взаємного страхування та страхових кооперативів дає підстави констатувати про необхідність урізноманітнення організаційно-правових форм взаємодії учасників страхового процесу. Завдяки високій самоорганізації потенційних страхувальників реалізуються їх страхові інтереси, здійснюється вагомий вклад у створення сприятливих та безпечних умов для виробництва і переробки сільськогосподарської продукції. Процес удосконалення розподілу ризиків і відповідальності між учасниками ринку аграрного страхування потребує раціонального поєднання можливостей комерційних та некомерційних установ, спрямованих на посилення страхового захисту в сільській місцевості.

Список використаних джерел

1. Про страхування : Закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР. URL: <http://portal.rada.gov.ua> (дата звернення 04.04.2019)
2. Ринок агрострахування України у 2017-му андеррайтинговому році : аналітичне дослідження. Проект “Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії”, Міжнародна фінансова корпорація (IFC, Група Світового банку). Компанія “Агроіншуранс Інтернешнл”: веб-сайт. URL: www.agroinsurance.com (дата звернення: 15.11.2017).
3. Тимошенко І. В. Некомерційні форми страхування: європейський досвід. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 2. С. 119–132.